

כי מציון – פרשת דברים

דבר תורה שכתב הרב יהודא ליאון אשכנזי (מניטו)

מכון מניטו

תרגום ועריכה מצרפתית: אליעזר שרקי

צוות עריכה לשונית והגחה לפרשות: אלישבע שרקי, בלה בל אנגי, ידידיה ונגרובר ואיתי קולין

דור המדבר

המציאות, כאשר מדובר דווקא באלה מהעם שהוכיחו במעשיהם את גודל נאמנותם.²

ר' דוד מושקוביץ, בפירושו 'גלילי זהב' על התורה, מבאר את העניין כך: בפרשה מסופר שהעם פנה אל משה וביקש פה אחד³ לשלוח מרגלים חלוצים לפניו: "וַתִּקְרְבוּ אֵלַי כְּלִכְמֹתְכֶם וַתֹּאמְרוּ נְשַׁלְחָה אַנְשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ" (דברים א, כב). משה מסכים, ואף מוצא שבקשה זו מוצדקת: "וַיֵּיטֵב בְּעֵינֵי הַדָּבָר" (שם, כג). מדוע בשלב הזה משה אינו מתרעם על הבקשה ואינו רואה בדרישה זו חוסר אמון בהבטחת ה'?

הסיבה לכך היא, מסביר ה'גלילי זהב', שהבקשה לשלוח מרגלים אכן הייתה מוצדקת לאור הנאמר להם לפני כן:

רְאֵה נָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ, עֲלֶה רֵשׁ כְּאִשׁוֹר דָּבָר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ, אֵל תִּירָא וְאַל תַּחַת (שם, כא).

העם הבין מדברים אלה שעליו לכבוש את הארץ בכוחות עצמו. יציאת מצרים אמנם התרחשה בניסים ונפלאות, אך הכניסה לארץ כנען צריכה להתממש בדרכי הטבע של ההיסטוריה. לפי זה, נכון לשלוח חיל חלוץ כדי לתכנן את המלחמה. ואכן, כך הבין משה את כוונתו ומסיבה זו תמך בתוכנית. אך למפרע התברר שכונת המרגלים הייתה להוכיח שהעם לא יוכל לכבוש את ארץ האבות בכוחות עצמו, ושהם עדיין זקוקים לניסים.

מפירושו של ה'גלילי זהב' אנו מבינים ש'דור המדבר' לא נענש על העדר אמונה בניסים, אלא דווקא על חוסר אמונתו בהשגחת ה' דרך הטבע, בעולמו אשר ברא.

כמדי שנה, אנו קוראים את פרשת דברים בשבת שלפני צום תשעה באב, יום הזיכרון לחורבן שני בתי המקדש.

בפרשה זו משה חוזר וסוקר את האירועים שציינו את הנדודים של בני ישראל במדבר, וחלק ניכר מסקירה זו מוקדש לחטא המרגלים. המרגלים הוציאו את דיבת הארץ רעה, ובכך גרמו לסירובם של בני ישראל להיכנס לארץ ישראל מה שהביא על אותו הדור את הגזירה להיקבר במדבר, ואף אירוע זה התרחש בתשעה באב.

כל אימת שנפגשים עם סיפור זה, מתעוררת אותה השאלה: איך ייתכן שעם שזכה לחוות את ההשגחה האלוהית השיטתית למענו, הופך פתאום למחוסר אמונה בסיסית בעצמו ובגורלו? ה', שבכבודו ובעצמו הוציאם ממצרים, הוא זה שמבקש מהם עכשיו לחזור לארץ אבותיהם ולכבוש אותה. ולמרות זאת הם מסרבים, כמפקקים בהשגחתו!

אי אפשר לברוח מהשוואה בין התנהגות דור המדבר ובין היחס של רוב העם היהודי בדורות האחרונים אל החזון הציוני. אוסף התירוצים מכל הסוגים – בכללם טענות 'דתיות' – מפיהם של מנהיגים יהודיים בני זמננו כדי להצדיק את אי-השתתפותם במפעל הציוני ובמדינת ישראל, מזכיר את הפרשה הבלתי מובנת הזאת בתולדותינו, פרשת המרגלים.

התורה מדגישה מאוד את חשיבותה של פרשה זו, אף שהייתה יכולה להסתפק ברמיזה חטופה עליה, כפי שעשתה ברמיזה לאותם עבריים שלא יצאו ממצרים, ונעלמו במכת חושך.¹ אני נוטה לחשוב שהסיבה לכך היא שהתורה רוצה להזהיר אותנו מפני נטייה הטמונה בנו, נטייה שאין להגדירה כסתם 'חוסר רצון טוב'. הטענה כי מדובר פשוט בחוסר נאמנות לברית – איננה עומדת במבחן

³ עיין דברי רש"י על דברים א כב, ו: "ותקרבון אלי כולכם: בערבוביא... ילדים דוחפים את הזקנים וזקנים דוחפים את הראשים" (הערה של מניטו).

¹ להרחבה בנושא, ראה ביוטיוב קטע משיעורי של מניטו בעברית: "גלות השכינה של המאה העשרים: כשהכעס מתפרץ בעולם".

² במיוחד באדיקותם בקיום המצוות (ה"ע).

בשבעים לשון

בַּעֲבֹר הַיָּרְדֵן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בְּאָר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לְאָמֵר. (דברים א, ה)

א

בְּאָר אֶת הַתּוֹרָה - רש"י: "בשבעים לשון פירשה להם".

בהמשך ספר דברים (כו, ח), על הפסוק "וְכָתַבְתָּ עַל הָאֲבָנִים אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּאֶר הַיִּטָּב", רש"י שוב מפרש "בְּאֶר הַיִּטָּב" – בשבעים לשון. ה'תורה תמימה'⁴ קובע שיש שוני בין המילה 'לשון' והמילה 'שפה' שמתאימה יותר לציון שבעים השפות של אומות העולם. לכן, בהתבססו על מאמר הזוהר,⁵ הוא מציע להבין את הביטוי של רש"י במשמעות של **שבעים פנים**. אכן, זו כנראה המשמעות המתבקשת של המילה "בְּאֶר" שבפסוק: הסברת התורה בדרכים שונות עד שמשמעותה תהיה **מבוארת**. עם זאת, מודה ה'תורה תמימה' שניתן לשמור על משמעות הביטוי 'שבעים לשון' בתור 'שבעים שפות', ביחס לעשרת הדיברות.⁶

מכל מקום, רש"י השתמש דווקא בביטוי 'שבעים לשון', ולא בביטוי 'שבעים פנים', שאותו הכיר היטב. יתר על כן, הביטוי 'שבעים לשון' לפי המובן שרש"י משתמש בו, מייצר הנגדה ל'לשון הקודש', המיוחדת לישראל. סביר מאוד אפוא שרש"י התכוון, לפחות לגבי הפסוק שלנו (דברים א, ה), לשבעים הלשונות של אומות העולם.

יש כאן הערה חשובה בנוגע לממד האוניברסאלי של התורה.⁷ אך יחד עם זאת, הפסוק מלמד עיקרון יסודי ביותר באשר להיכתנות של תרגומי התורה מלשון הקודש לשונות אחרות: תרגומים כאלה הם אפשריים, אבל הם שומרים על אותנטיות אך ורק אם **משה** הוא המתרגם "הוֹאִיל מֹשֶׁה בְּאָר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת". ייתכן מאוד שטמונה כאן אחת ההשלכות העמוקות ביותר בדברי רש"י אלה: משה, ורק משה, יכול לבאר את התורה לשבעים האומות, כל אחת לפי הזווית המתאימה לה. כלומר, אם איש עברי⁸ אומר את התורה בשפה אחרת – יש סיכוי שדבריו יהיו אותנטיים, ולכן גם יעילים. אך אם מדובר באדם שאינו עברי, המבקש לתרגם את התורה לעצמו, הוא בהכרח ישליך עליה את קטגוריות החשיבה והמנטליות של שפתו.

ב

מעניין להשוות את הלימוד הזה עם לימוד אחר של התורה תמימה, על פסוק בסוף ספר דברים:

וַיֹּאמֶר ה' מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשְׁעִיר לְמוֹ הוֹפִיעַ מִהַר פָּאֶרָן וְאָתָה מִרְכַּבַת קֶדֶשׁ מִיַּמִּינוּ אֵשׁ דָּת לְמוֹ. (דברים לג, ב)

ה'תורה תמימה' מביא את הספרי,⁹ על פיו התורה נגלתה תחילה בארבע שפות, שהן השפות של משפחת אברהם:

- "סִינַי" מתייחס לישראל – העברית.
- "שְׁעִיר" לעשיו – הלטינית.
- "פָּאֶרָן" לישמעאל – הערבית.
- "רְכַבַת" ללבן – הארמית.

ה'תורה תמימה' מציין שעוד לפני שהוצעה התורה לכלל האומות, היא הוצעה באופן ישיר לעמים שיצאו ממשפחת אברהם, ורק לאחר מכן לשאר האומות. מאחר והאנושות בכללה דחתה את התורה – היא ניתנה לעם ישראל, ורק הוא קיבל אותה.

משום כך, עוד לפני פירוט המצוות, התורה מספרת – במעין הקדמה ארוכה ומפורטת מאוד – את תולדות כלל האנושות, שמתוכה צומחת משפחת אברהם. ישראל הוא היחיד מבין כל הצאצאים של משפחה זו שהמשיך את תולדות העם העברי, ועל כן הוא מקבל את התורה, ויחד איתה את הפריווילגיה להשמיע את האקורדים המגוונים שמעניקים משמעות מיוחדת לכל אומה ואומה מתוך האוניברסל האנושי.

הד של התורה הזו נשמע באותן ארבע שפות המוזכרות ב'תורה תמימה'. אך עם זאת, מדובר בהד מסולף, מכיוון שלא הושמע על ידי משה.

*כי מציון ו באב התשנ"ג, 24 ביולי 1993.

⁴ תורה תמימה לדברים כו, ח, הערה ו.

⁵ זוהר ח"ג כ, א (ברעיא מהימנא).

⁶ לגבי הפסוק: "וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב", הטענה של התורה תמימה נכונה, שכן קשה לתאר מציאות של כתיבת כל התורה בשבעים לשון על האבנים. משום כך הוא מניח שדברי רש"י אלה מתייחסים רק לעשרת הדיברות. ואכן, אם היה מדובר לכתוב את התורה כולה, הפסוק היה אומר: "וכתבת על הלוחות את כל התורה". הדיוק "את כל דברי התורה" מתייחס רק לעשרת הדיברות. (הערה של מניטו)

⁷ שהרי משה מצווה לבאר את התורה לשבעים האומות בלשונויותיהן (ה"ע).

⁸ כלומר, איש עברי שממשיך את דרכו של משה רבנו.

⁹ ספרי דברים, וזאת הברכה, שמג: "דבר אחר, כשנגלה הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל – לא בלשון אחד אמר להם, אלא בארבעה לשונות, שנאמר: 'וַיֹּאמֶר ה' מִסִּינַי בָּא' – זה לשון עברי. 'וְזָרַח מִשְׁעִיר לְמוֹ' – זה לשון רומי. 'הוֹפִיעַ מִהַר פָּאֶרָן' – זה לשון ערבי. 'וְאָתָה מִרְכַּבַת קֶדֶשׁ' – זה לשון ארמי".